

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XXIV

(Ayrıbasım / Offprint)

MERSİN
2016

KAAM YAYINLARI
OLBA
XXIV

© 2016 Mersin Üniversitesi/Türkiye

ISSN 1301 7667

Yayıncı Sertifika No: 14641

OLBA dergisi;
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST
ve

TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün (DAI) Kısaltmalar Dizini'nde 'OLBA' şeklinde yer almaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir. Makalelerdeki görüş, düşünce ve bilimsel değerlendirmelerin yasal sorumluluğu yazarlara aittir.

The articles are evaluated by referees. The legal responsibility of the ideas,
opinions and scientific evaluations are carried by the author.

OLBA dergisi, Mayıs ayında olmak üzere, yılda bir kez basılmaktadır.
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.

It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of the Mersin University
(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını
kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.

Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published
in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the Mersin University
(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.

Articles should be written according to the formats mentioned in the following web address.

Redaktion: Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan

OLBA'nın yeni sayılarında yayımlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342 Mersin - TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses

Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734

Fax: 00.90.324.361 00 46

web mail: www.kaam.mersin.edu.tr

www.olba.mersin.edu.tr

e-mail: sdurugonul@gmail.com

Baskı / Printed by
Matsis Matbaa Hizmetleri
Sefaköy / İstanbul
Tel: 0212 624 21 11 www.matbaasistemleri.com
Sertifika No: 20706

Zero Prod. Ltd.

Tel: 00.90.212.244 75 21 Fax: 00.90.244 32 09

info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com/eng

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XXIV

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XXIV

Editörler

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS
Deniz KAPLAN

OLBA Bilim Kurulu

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN
Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU
Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Marion MEYER
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Kutalmış GÖRKAY
Prof. Dr. İ. Hakan MERT
Prof. Dr. Eda AKYÜREK-ŞAHİN
Prof. Dr. Yelda OLCAY-UÇKAN

MERSİN
2016

İçindekiler / Contents

Fulya Dedeođlu – Ali Ozan <i>What Happened in Inland Southwestern Anatolia before 5500 BC? A Review of the Archaeological Evidence from the Selcen-Örenarası Settlement (MÖ 5500 Öncesinde İç Güneybatı Anadolu'da Ne Oldu?: Selcen-Örenarası Yerleşimi Arkeolojik Kanıtları Üzerinden Bir Değerlendirme)</i>	1
Erim Konakçı <i>A Group of Chalcolithic Pottery Discovered at Asopos Tepesi (Asopos Tepesi'nde Bulunan Bir Grup Kalkolitik Dönem Çanak Çömleđi)</i>	31
Hatice Ergürer <i>Kınık Höyük Demir Çağ Boyalılarında Bezeme Geleneđi (Embellished Ceramic Tradition from Kınık Höyük During the Iron Age)</i>	67
Onur Zunal <i>A Group of Submycenaean - Protogeometric Cups from Klaros (Klaros'dan Bir Grup Submyken-Protogeometrik Fincan)</i>	171
Erkan Alkaç - Gonca Cankardeş-Şenol <i>Amphora Mühürleri Işığında Miletos ve Alexandria Ticari İlişkileri (Commercial Relations of Miletus and Alexandria by means of Amphora Stamps)</i>	191
Banu Özdilek <i>2009-2012 Andriake Kazılarında Ele Geçen Unguentarium, Şişe, Lykion ve Mortar Örnekleri (Uncovered Unguentarium, Bottle, Lykion and Mortar Examples from Andriake Excavations 2009-2012)</i>	217
Tayfun Selçuk <i>Kyme ve Larissa'da Bulunmuş İki Figürlü Mezar Steli (Two Figured Grave Stele from Kyme and Larissa)</i>	267
Murat Çekilmez <i>Tralleis'ten Bir Eros Yontusu (An Eros Statue from Tralleis)</i>	297

Mustafa Koçak <i>Antakya’da “Dansa Davet”?: İki Heykel Başı Üzerine Düşünceler</i> (“Aufforderung zum Tanz”? in Antiocheia: Überlegungen über zwei Statuenköpfe)	323
Mustafa Şahin <i>Değirmenkaya Anıt Mezarı</i> (<i>Das Grabdenkmal in Değirmenkaya</i>)	341
Hakan Mert <i>Priene’deki Gıda Pazarı</i> (<i>Der sog. Lebensmittelmarkt von Priene</i>)	365
Feriştah Soykal-Alanyalı <i>Side Dionysos (?) Tapınağı Işığında Tiyatro ile Çevresinin Kentsel Değişimi</i> <i>ve Dönüşümü</i> (<i>The Urban Change and Transformation of the Theater and its Surroundings</i> <i>in the light of the Side Dionysos (?) Temple</i>)	419
Oğuz Koçyiğit – Çağman Esirgemez <i>Lampsacus’da Geç Antik Bir Kırsal Yerleşim ve Şarap Üretim Atölyesi</i> (<i>A Late Antique Rural Settlement and Wine Production Installation</i> <i>in Lampsacus</i>)	451
Hatice Özyurt-Özcan <i>Marmaris’in İçmeler Mevkiinde Yer Alan Bir Bazilika ve Vaftizhane Üzerine</i> <i>İncelemeler</i> (<i>Studies on a Basilica and Baptistery Located in İçmeler Section</i> <i>of Marmaris</i>)	479
Ayça Tiryaki <i>Rhodiapolis Piskoposluk Kilisesi’nin Geometrik Desenli Taban Mozaikleri</i> (<i>The Mosaic Pavements with Geometric Patterns of the Episcopal</i> <i>Church of Rhodiapolis</i>)	505
Burcu Ceylan <i>Geç Antik Dönem Kentlerinde Gerileme/Devamlılık Modellerine Kanunlar</i> <i>Üzerinden Bir Bakış</i> (<i>A Re-Evaluation of Decline/Continuity Theories, Based on the</i> <i>Late Antique Laws</i>)	535
Zeliha Demirel-Gökalp <i>Bizans Bronz Konkav (İçbükey) Sikkeleri ve Kütahya Müzesi’ndeki Define</i> (<i>Byzantine Bronze Concave Coins and a Hoard in Kütahya Museum</i>)	555

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
BİLİMSEL SÜRELİ YAYINI ‘OLBA’

Kapsam

Olba süreli yayını Mayıs ayında olmak üzere yılda bir kez basılır. Yayınlanması istenilen makalelerin en geç her yıl Kasım ayında gönderilmiş olması gerekmektedir.

1998 yılından bu yana basılan Olba; Küçükasya, Akdeniz bölgesi ve Ortadoğu'ya ilişkin orijinal sonuçlar içeren Antropoloji, Prehistorya, Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ve Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri), Eskiçağ Tarihi, Nümizmatik ve Erken Hıristiyanlık Arkeolojisi alanlarında yazılmış makaleleri kapsamaktadır.

Yayın İlkeleri

1. a. Makaleler, Word ortamında yazılmış olmalıdır.
 - b. Metin 10 punto; özet, dipnot, katalog ve bibliyografya 9 punto olmak üzere, Times New Roman (PC ve Macintosh) harf karakteri kullanılmalıdır.
 - c. Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
 - d. Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
2. Noktalama (tireler) işaretlerinde dikkat edilecek hususlar:
 - a. Metin içinde her cümlelerin ortasındaki virgülden ve sonundaki noktadan sonra bir tab boşluk bırakılmalıdır.
 - b. Cümle içinde veya cümle sonunda yer alan dipnot numaralarının herbirisi noktalama (nokta veya virgül) işaretlerinden önce yer almalıdır.
 - c. Metin içinde yer alan “fig.” ibareleri, küçük harf ile ve parantez içinde verilmeli; fig. ibaresinin noktasından sonra bir tab boşluk bırakılmalı (fig. 3); ikiden fazla ardışık figür belirtiliyorsa iki rakam arasına boşluksuz kısa tire konulmalı (fig. 2-4). Ardışık değilse, sayılar arasına nokta ve bir tab boşluk bırakılmalıdır (fig. 2. 5).

- d. Ayrıca bibliyografya ve kısaltmalar kısmında bir yazar, iki soyadı taşıyorsa soyadları arasında boşluk bırakmaksızın kısa tire kullanılmalıdır (Dentzer-Feydy); bir makale birden fazla yazarlı ise her yazardan sonra bir boşluk, ardından uzun tire ve yine boşluktan sonra diğer yazarın soyadı gelmelidir (Hagel – Tomaschitz).
3. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, New York.

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inchriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, lev. LIV-LVII.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, 162, res. 217.

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, 9, lev.1.

Diğer Kısaltmalar

age.	adı geçen eser
ay.	aynı yazar
vd.	ve devamı
yak.	yaklaşık
v.d.	ve diğerleri
y.dn.	yukarı dipnot
dn.	dipnot
a.dn.	aşağı dipnot
bk.	Bakınız

4. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig.” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. (Levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kesinlikle kullanılmamalıdır).

5. Word dökümanına gömülü olarak gönderilen figürler kullanılmamaktadır. Figürlerin mutlaka sayfada kullanılması gereken büyüklükte ve en az 300 pixel/inch çözünürlükte, photoshop tif veya jpeg formatında gönderilmesi gerekmektedir. Adobe illustrator programında çalışılmış çizimler Adobe illustrator formatında da gönderilebilir. Farklı vektörel programlarda çalışılan çizimler photoshop formatına çevrelemiyorsa pdf olarak gönderilebilir. Bu formatların dışındaki formatlarda gönderilmiş figürler kabul edilmeyecektir.
6. Figürler CD'ye yüklenmelidir ve ayrıca figür düzenlemesi örneği (layout) PDF olarak yapılarak burada yer almalıdır.
7. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla 20 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca yazılabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce yada Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise en az 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce veya Almanca özet bulunmalıdır. Makalenin her iki dilde de başlığı gönderilmelidir.
11. Özeti altında, Türkçe ve İngilizce veya Almanca olmak üzere altı anahtar kelime verilmelidir.
12. Metnin word ve pdf formatlarında kaydı ile figürlerin kopyalandığı iki adet CD (biri yedek) ile birlikte bir orijinal ve bir kopya olmak üzere metin ve figür çıktısı gönderilmelidir.
13. Makale içinde kullanılan özel fontlar da CD'ye yüklenerek yollanmalıdır.

MERSIN UNIVERSITY
‘RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY’
JOURNAL ‘OLBA’

Scope

Olba is printed once a year in May. Deadline for sending papers is November of each year.

The Journal ‘Olba’, being published since 1998 by the ‘Research Center of Cilician Archeology’ of the Mersin University (Turkey), includes original studies done on antropology, prehistory, protohistory, classical archaeology, classical philology (and ancient languages and cultures), ancient history, numismatics and early christian archeology of Asia Minor, the Mediterranean region and the Near East.

Publishing Principles

1. a. Articles should be written in Word programs.
 - b. The text should be written in 10 puntos; the abstract, footnotes, catalogue and bibliography in 9 puntos ‘Times New Roman’ (for PC and for Macintosh).
 - c. Footnotes should take place at the bottom of the page in continous numbering.
 - d. Titles within the article should be written in small letters and be marked as bold. Other choises (big letters, underline or italic) should not be used.
2. Punctuation (hyphen) Marks:
 - a. One space should be given after the comma in the sentence and after the dot at the end of the sentence.
 - b. The footnote numbering within the sentence in the text, should take place before the comma in the sentence or before the dot at the end of the sentence.
 - c. The indication fig.:
 - * It should be set in brackets and one space should be given after the dot (fig. 3);

* If many figures in sequence are to be indicated, a short hyphen without space between the beginning and last numbers should be placed (fig. 2-4); if these are not in sequence, a dot and space should be given between the numbers (fig. 2. 5).

- d) In the bibliography and abbreviations, if the author has two family names, a short hyphen without leaving space should be used (Dentzer-Feydy); if the article is written by two or more authors, after each author a space, a long hyphen and again a space should be left before the family name of the next author (Hagel – Tomaschitz).
3. The ‘Bibliography’ and ‘Abbreviations’ should take part at the end of the article. The ‘Abbreviations’ used in the footnotes should be explained in the ‘Bibliography’ part. The bibliography used in the footnotes should take place as abbreviations and the following order within the abbreviations should be kept: Name of writer, year of publishment, page (and if used, number of the illustration). This rule should be applied even if a publishment is used only once.

Bibliography (for books):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork.

Bibliography (for articles):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, pl. LIV-LVII.

Footnotes (for books):

Richter 1977, 162, fig. 217.

Footnotes (for articles):

Oppenheim 1973, 9, pl.1.

Miscellaneous Abbreviations:

op. cit.	in the work already cited
idem	an auther that has just been mentioned
ff	following pages
et al.	and others
n.	footnote
see	see
infra	see below
supra	see above

4. For all photographs, drawings and maps only the abbreviation 'fig.' should be used in continuous numbering (remarks such as Plate, Picture, Drawing, Map or any other word or abbreviation should not be used).
5. Figures, embedded in Word documents can not be used. Figures have to be in the length in which they will be used in the page, being at least 300 pixel/ inch, in photoshop tif or jpeg format. Drawings in adobe illustrator can be sent in this format. Drawings in other vectoral programs can be sent in pdf if they can't be converted to photoshop. Figures sent in other formats will not be accepted.
6. Figures should be loaded to a CD and a layout of them as PDF should also be undertaken.
7. Photographs, drawings or maps taken from other publications are in the responsibility of the writers; so the sources have to be mentioned.
8. A list of figures should take part at the end of the article.
9. The text should be within the remarked formats not more than 20 pages, the drawing and photographs 10 in number.
10. Papers may be written in Turkish, English or German. Papers written in Turkish must include an abstract of 500 words in Turkish and English or German. It will be appreciated if papers written in English or German would include a summary of 500 words in Turkish and in English or German. The title of the article should be sent in two languages.
11. Six keywords should be remarked, following the abstract in Turkish and English or German.
12. The text in word and pdf formats as well as the figures should be loaded in two different CD's; furthermore should be sent, twice the printed version of the text and figures.
13. Special fonts should be loaded to the CD.

KYME VE LARISSA'DA BULUNMUŞ İKİ FİGÜRLÜ MEZAR STELİ

Tayfun SELÇUK*

ABSTRACT

Two Figured Grave Stele from Kyme and Larissa

The subject of this study deals with two grave reliefs from Kyme and Larissa, now exhibited at the Archaeological Museum of Izmir. While the Larissa relief was found almost complete with missing fragments from the pediment and the right lower corner, only the lower half of the Kyme relief survives. These reliefs were chosen for this paper because they were created as products of a compositional series, produced by the same workshop and sculptor. The composition reflects the child-adolescent type, encountered frequently in the Hellenistic period. However, they remain as unique examples of this type which demonstrate similar characteristics in terms of composition, art, and style. Because the Larissa relief was found nearly complete, it led us to focus to it in terms of the general assessments of these reliefs. The relief area had been formulated with a young girl holding bunches of grapes from the stems lifted in her right hand and next to her, a servant-maid offers her fruits on a plate. As decoration, the scene included a hat hanging on the upper left side, and a cithara in the background of the right side. The figure, with her body contour, facial expression, hair and cloth arrangement, makes us interpret the figure as an adolescent female, 12-17 years old. The figures on this relief gives the impression that their relationship is a servant-maid one, rather than a slave-maid. Based on the style of the figures, these reliefs are dated here in this article to the third quarter of the second century B.C. This date is supported by motifs of the cithara, hat, and plate which were depicted as accessories on the relief area and furthermore the woman's sandal, inscriptions and shapes of the stelae. With the elegant naiskos shape, quite plastic and like a free standing sculpture, it can be suggested that these two stelae come from a local workshop influenced by Smyranean stelae.

Keywords: Kyme, Larissa, Smyrna, Grave Stele, Naiskos, Hellenistic Period.

* Tayfun Selçuk, Arkeolog M.A., Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Müdür V., Bodrum.
E-posta: tayfunselcuk@hotmail.com

ÖZET

Çalışmamızın konusunu İzmir Arkeoloji Müzesinde sergilenmekte olan biri Kyme, diğeri Larissa'dan ele geçmiş figürlü iki mezar steli oluşturmaktadır. Larissa steli, özellikle alınlık ve sağ alt kısmındaki yeni kırıklardan kaynaklanan eksikleri dışında neredeyse tam olarak ele geçmişken, Kyme stelinin sadece alt yarısı ele geçmiştir. Bu iki stelin çalışma konusu olarak seçilme nedeni, aynı atölye ve heykeltıraş tarafından yaratılmış bir serinin ürünleri oldukları tespitimize dayanmaktadır. Kompozisyon olarak, özellikle Hellenistik Dönemde sıkça rastlanılan çocuk-geçmiş stel tipine uygun, ancak özgün birer örneklerdir. Birbirleriyle üslup ve stil yönünden tamamen benzer özellikler göstermektedirler. Larissa stelinin tama yakın olarak ele geçmiş olması, çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde genel değerlendirmelerin ağırlıklı olarak bu eser üzerinden yürütülmesini tercih etmemize neden olmuştur. Kabartma alanı, yana açılmış sağ elinde sapından üzüm salkımı tutar vaziyette tasvir edilmiş genç kız ve yanında kendisine bir tabak içerisinde meyveler sunan hizmetçi kız figürü ile formüle edilmiştir. Arka planda aksesuar olarak, yukarı solda asılı bir şapka ve sağda bir kithara ile sahne tamamlanmıştır. Vücut hatları, yüz ifadesi, saçının düzenleniş biçimi ve elbise tipi, eserimizin 12-17 yaşları arasında genç kızlık çağından genç kadınlığa ulaşmak üzere olan bir genç kız için tasarlanmış olduğunu göstermektedir. Eserlerimizde tasvir edilmiş hizmetçi kız figürleri boyutları itibarıyla köle-hizmetçiden çok, aileden bir yakın akraba-yardımcı izlenimi vermektedir. Her iki eserimizi, figürler üzerinde yaptığımız stil kritiği yöntemiyle İÖ 2. yüzyılın 3. çeyreğinden az sonraya tarihlemekteyiz. Önermiş olduğumuz bu tarihi, kithara ve şapka motifleri ile meyve tabağı, sandalet, yazıtlar ve stelin genel tipolojisi teyit etmektedir. Naiskos formulu zarif görünümü, kabartma alanında tasvir edilen figürlerin oldukça plastik, heykelsimsi karakterleri, eserlerimizin Smyrna stellerinden etkilenmiş yerel bir atölyeye ait olması gerektiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kyme, Larissa, Smyrna, Mezar Steli, Naiskos, Hellenistik Dönem.

2014 yılında tesadüfen bulunarak İzmir Arkeoloji Müzesi'ne getirilen figürlü bir mezar steli, müze koleksiyonunun dikkat çekici eserleri arasında yerini almıştır. Gediz Nehri üzerindeki Larissa antik kenti yakınında bulunmuş bu mezar steli¹, önceki yıllarda Aiolis'teki Kyme antik

¹ İzmir ili, Menemen ilçesi, Buruncuk-Haykırın Köyü İzban köprüsüne 50 metre mesafede Gediz Nehri kenarında Devlet Su İşleri 2. Bölge Müdürlüğü 21. Şube Müdürlüğü ekiplerince 06.12.2014'de gerçekleştirilen dere yatağı ıslahı makineli çalışmaları sırasında tesadüfen bulunmuş olup, İzmir Arkeoloji Müzesi uzmanlarından Esra Çakıroğlu ve Ender G. Beyazçam denetiminde müzeye getirilmiştir. Eserin bulunduğu alan Larissa antik kentinin güney doğusunda, antik kentin dış kısmında yer almaktadır ve bu güne kadar kazısı ve araştırması yapılmış alanlardan değildir. Bu eser İzmir Arkeoloji Müzesinde 2014-459 envanter numarasıyla teşhir edilmektedir. Bu iki eserin yayınlanmasına izin veren başta Müze Müdürü Cengiz Topal ile Müdür Yardımcıları

kentinde² ele geçmiş bir diğer mezar steli parçası ile oldukça benzer özellikler sergilemektedir. Her ne kadar farklı tarihlerde farklı yerlerden ele geçerek İzmir Müzesine getirilmiş olsalar da; teknik, üslup ve formlarındaki benzerlikler, bu iki eserin birlikte ele alınıp değerlendirilmesi gerekliliğini doğurmuştur.

Stellerimiz³, orta büyüklükte kristalli, beyaz renkli, mavi damarlı mermerdendir. Larissa steli tam olarak ele geçmiş olsa da yeni kırıklar nedeniyle yüzeyinde küçük bazı eksikler mevcuttur. Kyme stelinin ise üst yarısı eksiktir. Kyme stelinde, kırık, soldaki hizmetçi figürünün başının üst konturunu takip ederek, sağa doğru diyagonal olarak yükselip, kadın figürünün vücudunu göğüs hizasında dış bükey bir kavis çizerek kesmekte ve sol kolunun pazı hizasında sona ermektedir. Sahneyi sınırlayan ante duvarlarından soldakinin üst ve sağdakinin alt kısmında yüzeyden küçük ölçekli kopmalar bulunmaktadır. Genç hizmetçi kız figürünün yüzü aşınmıştır. Larissa stelinin üçgen alınlığında ve podyum ile ante bölümlerinde kırık ve eksiklikler bulunmaktadır. Kabartma alanında figürlerin yüzünde aşınma mevcuttur ve sahnenin ana figürü olan genç kızın elbisesinin ön kısmında yüzeysel kırıklar bulunmaktadır. Tepe akroter, sol akroter ve sağ antenin plinthe kısmı eksik olmakla birlikte stelin sağlam kısımlardan bu eksiklerin formu bilinebilmektedir. Ancak, tepe akroter formunun nasıl olabileceğine ilişkin bir veri mevcut değildir.

Ayla Ünlü, Nermin Arıtar ve Ayşe Füzuran Caman olmak üzere tüm müze çalışanlarına anlayış ve desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

² Müze envanter kayıtlarında, eserin 1979 yılında İzmir Müzesi adına Makine Kimya Endüstrisi Kurumu'na ait taşınmazda gerçekleştirilen sondaj kazısında ele geçmiş olduğu belirtilmektedir. Müze arşivinde yaptığımız araştırmada bahse konu sondaja ilişkin herhangi bir bilgi-belgeye rastlanmamıştır. İzmir Arkeoloji Müzesine bağlı Kültürpark'taki Tarih ve Sanat Müzesinde 9211 envanter numarasıyla teşhir edilmektedir.

Özellikle son yıllarda İzmir Müzesi tarafından 3.derece arkeolojik sit alanlarında gerçekleştirilen sondaj ve kurtarma kazılarında, Kyme Antik Kentinin güney, doğu ve batısı ile doğudaki antik dönem yolu kenarında olmak üzere farklı nekropol alanları açığa çıkarılmıştır. bk. Atıcı – Karakaş 2013, 229-242; Konak Tarakçı – Selçuk 2013, 185-200; Korkmaz – Gürman 2012, 71-96; Çırak – Kaya 2011, 217-232; Ünlü – Özsaygı 2007, 13-24; Küçükgüney – Tunç Altun 2009, 53-74.

³ Larissa Steli; korunan yükseklik: 1,56 m., podyum ölçüsü 0,75 x 0,13 m., epistyl ölçüsü 0,645 x 0,06 m., figür yüksekliği: 1,01 m., yardımcı figür yüksekliği: 0,67 m., niş ölçüsü: 1,13 x 0,48 x 0,3 m., yazıt harflerinin yüksekliği 0,01 ile 0,03 m. arasında değişiyor, şapka motifi çapı: 0,14 m., kithara motifi ölçüleri: 0,14 x 0,14 m.

Kyme Steli; korunan yükseklik: 0,87 m., podyum ölçüsü 0,70 x 0,13 m., figür yüksekliği: 0,73 m. (korunan); yardımcı figür yüksekliği: 0,66 m.; niş ölçüsü: 0,47 m. (niş genişliği); yazıt harflerinin yüksekliği: 0,015 ile 0,035 m. arasında değişiyor.

Larissa Steli (fig. 1)

Çalışmamızda aksi belirtilmedikçe iki eserimizin genel form ve stilistik özellikleri Larissa stelimiz tama yakın olarak ele geçmiş olduğundan bu örnek üzerinden tartışılacaktır. Eserimiz tipolojik olarak yüksek dörtgen biçimlidir. Kenarlarda tasvir alanını sınırlayıp epistyl taşıyan, yüksek ve zarif yapılı ante duvarlarına sahiptir. Üstte yüksek epistyl ile üçgen alınlıklı, altta ise podyumludur. Böylece naiskos formlu stellerin genel özelliklerini yansıtmaktadır⁴. Rektagonal formlu, yüksekçe düz bir plinthos üzerinde yükselen ante duvarları altta ve üstte zarif birer profile sahiptir. Bu profilli görünüm, altta bir torus ve üstte dışa taşkın üç kademeli silme ile oluşturulmuştur. Yüksek epistyl düz ve bezemesizdir ve üzerinde yazıt bulunmaktadır. Epistyl, üst kısmında dışa taşkın üçgen alınlık ile taçlandırılmıştır. Büyük bir bölümü kırık durumda olan alçak üçgen alınlığın merkezine muhtemelen plastik bir rozet süsleme motifinin yerleştirilmiş olduğu, motifin alt kısmının korunagelmiş küçük bölümünden anlaşılabilir. Yalnızca, sağ köşe akroteri korunmuştur. Bu akroterin üst kısmı eğimli ve düz olarak şekillendirilmiştir. Epistyl ve ante duvarları, stelin yan kenarlarında ihmal edilmeyerek cephede görüldüğü gibi biçimlendirilmiştir. Ante duvarının gerisinde kalan kısım ise; ante, podyum ve epistyle göre bir miktar içe çekik biçimde yanları düzlenerek tıraşlanmıştır. Arka tarafı detaylandırılmadan kabaca işlenip bırakılmıştır.

Stelimizin, epistyl ve özellikle podyumunun sınırlı yüksekliği göz önünde bulundurulduğunda, bunlara oranla ante duvarları oldukça belirgindir. Antelerin belirgin olarak şekillendirilmiş olması, figürlerin tasvir alanında sıkışık görünmesine neden olmuştur. Bununla birlikte sanatçının figürleri tasvir alanına başarılı bir şekilde yerleştirmiş olduğu söylenebilir.

Stelimizin epistyl bölümünde tek satırlık bir yazıt bulunmaktadır (fig. 10):

ΦΙΤΤΩΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Φίττω Δημητρίου

(Demetrios'un kızı Phitto⁵)

⁴ Naiskos formlu steller hakkında bk. Brueckner 1886, 72 vd.

⁵ LGPN VA, "Phitto maddesi". Kolophon'dan Phitto adında bir kadın adı bilinmekte. SEG IV 579.

Eserimizde tasvir edilen iki figür yüksek kabartma özelliği göstermektedir. Ana figür olarak betimlenmiş Phitto isimli genç kız figürü, kabartma alanının sağında, hafif sağa dönük, ayakta tasvir edilmiştir. Oldukça yüksek kabartma özelliği, figürün neredeyse bir heykel karakterine sahip olmasına neden olmuştur. Esere yandan bakıldığında, figürün stelden dışa taşkın olduğu görülmektedir. Vücut ağırlığı sol bacak üzerindedir. Sağ bacağı serbest biçimde yana açılmış, zemine ayakucuyla temas etmektedir. Yana doğru serbest biçimde açılmış sağ elinde omuz yüksekliği hizasında konik-silindirik formlu bir üzüm salkımını sap kısmından tutmaktadır. Dirsekten bükülü biçimde sol elinde bir elma tutmaktadır. Vücudunun alt kısmı üste göre daha geniş bir görüntüye sahiptir. Ayağında yüksek tabanlı, ayağın şekline uyumlu sandalet giyimlidir. Sandalet tabanı baş ve orta ayak parmağı kısmında içeri girinti yapmıştır ve genelinde ayağın konturunu hafif çıkıntı yapmış biçimde izlemektedir. Gövdeye uygun olarak başı sağa eğilmiş, sahnedan dışarı bakar vaziyettedir. Enseye kadar uzanan saçlar, yanlarda üç kat olarak inmektedir ve kulakları kapatmıştır. Saçların ortasına genişçe şerit formlu bir saç bandı yerleştirilmiştir. Saç bandının üst kısmında kalan bölüm, kavun dilimi biçimli birbirine paralel hafif dalgalı sıkı şeritler halinde, altında kalan bölüm ise uç kısmı açık ve kapalı çengel formlu kalın, ancak derin olmayan şeritler halinde biçimlendirilmiştir. Saç konturu belirgin hat çizgisi ile yüzden ayrılmıştır.

Yüzünün bir bölümü aşınmış, burnu ve ağzı kırıktır. Bununla birlikte sağlam kalan kısımlardan yüzün detayına ilişkin özellikler anlaşılabilir. Baş, vücuda oranla biraz büyüktür. Oval ve dolgun yüz hatlarına sahiptir. Yanaklar ve çene altı buna uygun olarak dolgundur. Zarif boyun, iki adet yatay boyun çizgisiyle karakterize edilmiştir. Saçlar, alnı yay formunda çevrelemiştir. Gözler, göz çukuru içerisinde derine yerleştirilmiştir. Derin göz çukuru içerisinde göz kapakları etlidir. Badem formunda iri gözlerle sahiptir. Kaşlardan buruna alın çizgisini devam ettiren yay formunda geçilmiştir. Sağlam kalan kısmından ağızın hafif aralık biçimlendirildiği anlaşılmaktadır. Nazal yüz çizgileri, burundan çapraz olarak yanlara doğru hafif belirgin biçimde vurgulanmıştır. Pürüzsüz ve kırışksız cilt yapısı, göğüs çıkıntısının belirgin olmaması ve oldukça yumuşak genel vücut hatlarından bir genç kızı temsil ettiği düşünülebilir.

Kısa kollu khiton üzerine bir peronatrix ve üzerine himation giyimlidir. Himation vücudun üst kısmını örtmemektedir. Himation üst kenarı, kalın bir kumaş tomarı halinde sol omuzdan sırtı dönerek, kalçaların hemen üst

kısımında beli zarif biçimde burgulu kumaş kıvrımlarıyla derin bir kavis yaparak gevşek biçimde sarmaktadır. Alt kenarı üçgen bir önlük biçiminde sağ dizin hemen alt kısmında geniş bir yay çizerek sonlanmaktadır. Bu bölümde kalın olmayan himation kumaşı derin olmayan yüzeysel kumaş kıvrımlarıyla detaylandırılmıştır. Sağ bacağın serbest biçimde yana açılmasıyla bu bölümdeki kumaş gerginleşmiş, vücudun konturu belirtilmiş ve buna uygun olarak soldan sağa yükselen diyagonal çizgili kıvrımlar oluşmuştur. Kıvrımlardan bazıları, özellikle baldırın sağ yan kenarına denk gelen uç kısımlarında küçük çanaklar halinde biçimlendirilmiştir. Bu çanaklardan ayrılan küçük kırık çizgilerle de kıvrımlara hareket verilmeye çalışılmıştır. Sol el bileğine sarılmış himation kumaş yığınının ucu oradan figürün sol tarafını izleyerek baldır hizasına kadar zigzaglı kumaş kıvrımlarıyla sarmaktadır.

Khithon, omuz kısmında belirgin dairesel formlu üç adet düğmelidir. Khithonu üzerine giymiş olduğu peronatrix şerit formunda askılıdır. Yaka kısmı yuvarlak formlu belirgin bir bordür ile şekillendirilmiştir. Khithon, vücudun alt kısmında ağır görümlü kalın dikey kumaş kıvrımlarıyla oluşturulmuştur. Böylece genel olarak elbisesi torso, bel ve vücudun alt kısmında üç değişik yapıda tasarlanmış ve düzenlemedeki bu karışıklık ile tekdüzelikten çıkılıp, görünümde canlılık etkisi yaratılmaya çalışılmıştır. Sabit bacak elbisenin altında kaybolmuştur. Bu bölümde paralel kumaş kıvrımları dört derin yarıklı beş bölüme ayrılmıştır. Ortadaki grup, dört paralel kıvrımla başlayıp sonradan ikisinin birleşmesi ile zemine kadar hafif genişleyerek dik biçimde ulaşmaktadır. Soldaki grup, daha sığ kıvrımlarla diyagonal olarak sola doğru alçalarak kısmen ayağın üzerinden zemine ulaşmaktadır. Bu iki grubun arasında iki kıvrımlı grupta ise sağ ayağın üzerinde kumaşın toplanarak yumuşak bir biçimde ayağın formun uyumlu olarak kıvrıldığı görülmektedir. En sağdaki grup, üç paralel kıvrımla aşağı doğru genişleyerek dik biçimde zemine ulaşmaktadır. Onun hemen yanındaki grup ise kumaş kıvrımları dik olarak aşağı inmekte ve sol ayağın üzerinde kumaşın toplanarak yumuşak bir biçimde ayağın formuna uyumlu olarak zemine ulaşmaktadır. Khithon, göğsün alt kısmında ince bir kemerle sıkılmıştır. Kemerin, düğümünden arta kalan iki uzantısı diyagonal biçimde iki yana açılarak karın üzerinde kıvrımlı olarak aşağı sarmaktadır. Torso kısmında, elbise kumaşı vücudu sarar vaziyette oldukça çok sayıda ve ince yapıda birbirine paralel olarak dikey biçimde aşağı inen şematik ve doğallıktan uzak ip gibi yerleştirilmiş sık giysi kıvrımlarla vurgulanmıştır.

Kadın figürünün karşısındaki hizmetçi kız figürü, sırtı ante duvarına yaslanmış olarak, hafif bir dönüfle profilden tasvir edilmiştir. Yüzü efendisine dönük ve ona doğru bakmaktadır. Omuzdan düğmeli kısa kollu bir khiton giyimlidir. Omuzlarına dökülen uzun saçları, önde ve yanda kütleli bir yapıda sonlanan bir çeşit kavun dilimi tarzında belirgin şerit bukleler halinde şekillendirilmiştir ve uçları sanki bandajlanmış hissi uyandırmaktadır. Elbisesinin yaka kısmı yay formundadır ve ortada “V” şeklinde hafifçe dışa çıkık biçimde vurgulanmıştır. Karın kısmında şişkinlik yapmış elbisenin, eteklik kısmı geniş sırtlı birbirine paralel alçak düz kıvrımlarla zemine inmektedir. Ayaklar elbisenin altında görünmektedir. Ancak vücudun dönük yapısı ile ayakların cepheden işlenmiş olması tezat oluşturmaktadır. Elbisenin ayak bölümüne gelen kısmında kumaşın toplanarak yumuşak bir biçimde ayağın formuna uyumlu olarak kıvrıldığı görülmektedir. Yüzünün bir bölümü aşınmış, burnu ve ağzının bir kısmı, gözleri kırıktır. Oval ve dolgun yüz yapısına sahiptir. Özellikle yanakları oldukça dolgundur. Saçlar, alnı üçgenimsi formda çevrelemiştir. Badem formlu iri gözler, birbirine yakın olarak göz çukuru içerisinde derine yerleştirilmiştir. Küçük ağız, gevşek olarak kapalıdır ve dudaklar öne çıkıktır. Üzüntünün bir belirtisi olarak ağız kenarı düşüktür ve bitim noktasında kısa çapraz bir çizgi ile vurgulanmıştır. Sağ elinde, içinde meyveler bulunan yayvan bir meyve tabağını efendisine sunmaktadır. Figürün elinde tuttuğu tabak, dışa dönük ağız kenarlı, omurgalı gövdeli ve hafif yüksek kaidelidir. Bu formun, Hellenistik Dönemde yaygın olarak kullanım gördüğü bilinmektedir⁶. İrili ufaklı meyvelerle tamamen doldurulmuş tabakta elma, nar ve incir açıkça tanınabilmektedir.

Larissa ve Kyme Stellerinin Değerlendirilmesi

Her iki eserimiz birbirinin birebir tekrarıdır. Kyme stelinin üst yarısı ele geçmemiş olduğundan, bu stelde figürlerin üst kısımdaki durumlarını ve stelin üst mimari yapısını bilememekteyiz. Ancak, Larissa stelinden yola çıkarak eksikliğin nasıl tamamlanması gerektiğini tahmin etmek hiç de zor değildir. Bu iki stelin korunan kısımları dikkatle incelendiğinde aralarında sadece birkaç önemsiz farklılık tespit edilebilmektedir. Dolayısıyla bu iki

⁶ Çelik 2007, Kat. No 143, Çiz.53; Romano 1994, 69, Kat. No. 20, Lev. 16; Yavuz 2007, Lev. 33, Kat. No. 106; Principal 2006, 44, fig. Lamb 36 f 1312; Şahin 1992, 113, Kat. No. 154; Thompson 1934, 335, fig. 15, Kat. No. B5; Turan 2006, Kat. No. 116, Lev. 22; Wintermeyer 2004, fig. 1186.

eserimizi karşılaştırırken benzerliklerinden ziyade farklılıklarını belirlemek daha anlamlı olacaktır.

Kyme stelinde (fig. 2) Philainis isimli ana figür ile hizmetçi kız figürü diğer steldekine göre birbirlerine bir miktar daha yakın olarak tasvir edilmiştir. Hizmetçi kız figürünün elbisesi Philainis'in elbisesi ile sağ bacağın baldır kısmında temas etmektedir. Larissa stelinde ise bu temas Phitto'nun elbisesinin etek ucu kısmında gerçekleşmektedir. Larissa stelinde hizmetçi kız figürünün vücudu hafifçe geriye atılmış olup, başı hafif yukarıya kalkık ve bakışları Phitto'nun elindeki elma istikametindeyken, Kyme stelinde tasvir edilen hizmetçi kızın bakışları başı yukarı kaldırılmaksızın sahne dışına yönelmiştir. Her iki hizmetçi kız figürünün elindeki tabağın içindeki meyvelerin düzenlenişinde farklılık görülmektedir. Kyme stelinde tabak, beş adet iri meyveyle doludur. Larissa stelinde ise öndeki belirgin iri iki meyvenin dışında tabak küçük boyutlu diğer meyvelerle doludur. Kyme stelinde Philainis'in özellikle sağ ayağındaki sandaletin ayağına sabitlenmesini sağlayan parmak arasındaki ters "V" şeklinde diyagonal olarak yanlara açılan deri bant detayı belirgindir. Ayrıca, Kyme stelinde yazıt podyum, Larissa stelinde ise epistyl üzerindedir. Kyme stelinin üst yarısı eksik olduğundan burada bir yazıt olup olmadığını bilememekteyiz. Bununla birlikte bu mezar steli üzerinde, eğer birden fazla kullanım görmemiş ise, diğer benzer örnekler de göz önünde bulundurulduğunda, başka bir yazıt beklenmesine gerek bulunmamaktadır.

Kyme stelinin podyum kısmındaki tek satırlık yazıt şöyledir (fig.11):

ΦΙΛΑΙΝΙΣΑΞΙΟΧΟΥ

Φιλαινίς Αξιόχου

(*Aksiokhos'un kızı Philainis*⁷)

Bu bölüme kadar her iki stelimizin genel özelliklerini ve farklılıklarını değerlendirmiş bulunmaktayız. Buradan yola çıkarak bu iki eserin aynı atölyeye ait olduğunu, daha da ileri giderek aynı heykeltıraşın eseri olduklarını savlamak yanlış olmayacaktır.

⁷ LGPN VA, "Philainis maddesi".

Larissa ve Kyme Stellerinin Benzerleri ile Karşılaştırılması

Stellerimiz, mimarisi, kompozisyonu, figürlerin yerleştirilişi ve plastik görünümlü figürleri ile şüphesiz köklü bir geleneğe bağlı olarak tasarlanmış olmalıdır. Eserlerimizdeki benzerleri olarak, ayakta kadın figürü ve yanında kendisine bir şeyler sunan hizmetçi kız figürü biçiminde formüle edilmiş stellerin erken örneklerine Klasik Döneme tarihli Attika örneklerinde rastlayabilmekteyiz⁸. Bu formülasyonun Klasik Döneme tarihli Attik stellerde dikkat çekici tiplerden biri olması, daha geç dönemlerde de sevilerek kullanılmaya devam etmiş olmasını açıklamaktadır. Teselya Magnesia'sında Agria'dan ele geçmiş İÖ 4.yüzyılın son çeyreğine tarihli bir örnekte, bir genç kız sağa doğru hafifçe açılmış sağ eliyle yanında tasvir edilmiş hizmetçi kızın sol elinde tuttuğu kutu içerisinden bir şey almak üzere tasvir edilmiştir⁹. Bu stel halen klasik geleneğe bağlı olmakla birlikte oranlar, saçın işleniş biçimi ve elbisenin düzenleniş şekli ile Hellenistik Döneme ait izleri de bünyesinde barındırmaktadır. Burada tasvir edilen genç kız figürü, stelimizdeki genç kız figürüne, her ne kadar ters ayağı üzerine basıyor olsa da, elbise düzenlemesinin khiton üzerine himation şeklinde olması ve sağ kalçadan dönüp diyagonal olarak yükselen kıvrımlı himation kumaş kenarının sol el bileği üzerinde aşağıya sarkması ile genel duruş bakımından benzerlik göstermektedir. Attik örneklerin bazılarında figürlerin kabartma alanını aşarak ante duvarlarının üzerine taşmış oldukları gözlemlenmektedir¹⁰.

Rhodos'tan İÖ 3. yüzyılın sonlarına tarihlenen, üzerinde bir genç kız figürü ve yanında bir hizmetçi kız figürü ile formüle edilmiş stel Rhodos'ta nadir olarak ele geçen bu tip stellere bir örnek olarak gösterilebilir¹¹. Smyrna antik dönem tiyatrosunun yanında bulunmuş olup, sonradan kayıp olan bir örnekte bir genç kız figürü, yanında, ancak bu sefer kabartma alanının sağında bir hizmetçi kız figürü ile tasvir edilmiştir¹². İÖ 2. yüzyılın ilk çeyreğine tarihli bu stelde figürler kabartma alanının küçük bir bölümünü kaplamaktadır ve alanın büyük bir kısmı boş bırakılmıştır. İzmir Arkeoloji Müzesinde Miletos'dan sadece alt yarısı korunmuş olan

⁸ Clairmont 1993, Kat. No. 1.772; 1.814; 1.862; 1.883; 1.905; 1.932; 1.971.

⁹ Biesantz 1965, 12, Lev. 21, Kat. No. K.16.

¹⁰ Clairmont 1993, Kat. No. 1.772; 1.814; 1.862; 1.883; 1.932.

¹¹ Pfuhl – Möbius 1977, 133, Lev. 63, Kat.No.391; Schmidt 1991, fig. 8.

¹² age.,133, Lev. 64, Kat. No. 392.

İÖ 2. yüzyılın ilk yarısına tarihli bir stel parçasının kabartma alanında kadın figürü ile hizmetçi kız figürü benzer formatta tasvir edilmiştir¹³. Bunların dışında, Tarsus'tan bir örnek¹⁴, Leiden Rijk Müzesinde Smyrna Pagos'tan bulunmuş bir örnek¹⁵, İzmir'den satın alınmış Leiden Rijk Müzesinden bir örnek¹⁶, bu formatta düzenlenmiş İÖ 2. yüzyıla tarihli steller arasında yer almaktadır.

Stelimizde, Phitto yana açılmış sağ elinde bir üzüm salkımını sapından tutar vaziyette tasvir edilmiştir. Bu kompozisyon çocuk ve genç kızlar için tipiktir. Bu şekilde tasvir edilmiş birçok genç kız, erkek ya da çocuk figürü bilinmekle birlikte, stelimizdekinden farklı olarak figürlerin yanında genellikle bir hayvan ve özellikle de küçük bir fino köpeği figürü betimlenmiştir. Elinde üzüm salkımı tutar vaziyette ana figürün tasvir edildiği steller İÖ 2. yüzyılda sıkça rastlamaktayız¹⁷. Bunun dışında göreceli olarak az miktarda olsa da Geç Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemine ait örnekler de mevcuttur. Bu örnekleri sıralamak gerekirse; İÖ 2. yüzyıla tarihli erkek çocuk ya da oğlan figürlerinin tasvir edildiği steller örnek olarak Kos'tan bir stel¹⁸, Leiden Rijk Müzesi'nde Smyrna'dan iki stel¹⁹, Selçuk Efes Müzesi'nden bir stel²⁰, Khios'tan önceleri kale duvarında devşirme yapı elemanı olarak kullanılmış bir stel²¹, Ashmolean Müzesi'nden geliş yeri belirsiz bir stel²², Khios'tan bir stel²³, Louvre Müzesi'nde İzmir Pagos Dağının kuzey yamacından bir stel²⁴, Kyzikos'tan bir stel²⁵ gösterilebilir. Bu tipin Roma İmparatorluk Dönemine ait örneklerine ise Beyazıt-Vezneciler'de bulunmuş İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden Euphrosynos'un

¹³ Pfuhl – Möbius 1977, 133-134, Lev. 64, Kat. No. 393.

¹⁴ age., 134, Lev. 64, Kat. No. 395.

¹⁵ age., 134, Lev. 65, Kat. No. 397.

¹⁶ age., 134, Lev. 65, Kat. No. 398.

¹⁷ Atalay 1990, 286.

¹⁸ Pfuhl – Möbius 1977, 198, Lev. 109, Kat. No. 732.

¹⁹ age., 198, Lev. 109, Kat. No. 729 ve 730. Bu yayında bu iki stelin aynı atölyenin ürünü olduğu tespit edilmiştir.

²⁰ age., 198, Lev. 110, Kat. No. 731; Atalay 1988, 40, Lev. 2, Kat. No. 2.

²¹ age., 200, Lev. 110, Kat. No. 742.

²² age., 201, Lev. 111, Kat. No. 744.

²³ age., 201, Lev. 111, Kat. No. 746.

²⁴ age., 204, Lev. 113, Kat. No. 766.

²⁵ age., 203, Lev. 113, Kat. No. 761.

mezar steli²⁶ ile Sarayköy'den bir stel²⁷ gösterilebilir. Erkek çocuk ve gençlerin yana doğru açılmış sağ ellerinde üzüm salkımı tutar vaziyette tasvir edildiği steller genel olarak değerlendirilecek olursa, ana figür genellikle merkezin sağında, birkaç örnekte ise ortada tasvir edilmiştir. Sıkça betimlenmiş olan iki arka ayağı üzerine oturmuş üzüm salkımına tırmanmağa çalışan fino cinsi köpek daima solda betimlenmiştir. Birkaç stelde solda köpek yerine birer horoz, keklik ve oldukça büyük kelebek, bir örnekte ise köpek ile horoz birlikte betimlenmiştir. Hizmetçi çocuk figürleri kimi zaman solda kimi zaman sağda tasvir edilmiş olmakla birlikte daha sık sağdadır. Ağaç üzerine dolanarak tırmanmış yılan motifi stelin hem sağında hem de solunda görülebilmektedir. İki örnekte birisi alçak bir paye üzerinde oturan ve diğerinde oturur vaziyette üzüm salkımına uzanan bir çocuk tasvir edilmiştir. Biri sağda diğeri solda olmak üzere, iki örnekte sunağa benzer kaide üzerinde ve yüksek bir paye üzerinde Herme motifi betimlenmiştir.

Bu tipe ait İÖ 2. yüzyıla tarihli genç kız ya da küçük kız figürlerinin tasvir edildiği stellere örnek olarak; Leiden Rijk Müzesi'nde Smyrna'dan Metrein'in steli²⁸, Louvre Müzesi'nde Halikarnassos'dan bir stel²⁹, Berlin Pergamon Müzesi'nde geliş yeri belirsiz Olympia'nın steli³⁰, İzmir'den gitme buluntu yeri bilinmeyen bir stel³¹, Mantua Palazzo'dan geliş yeri belirsiz bir stel³², Rhodos'tan bir stel³³, Çatalca'da bulunmuş İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden bir stel³⁴, Delos'ta ele geçmiş bir stel³⁵ sayılabilir. Geç Hellenistik döneme ait örnekler arasında İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde buluntu yeri belirsiz bir stel³⁶, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde Kyzikos'tan bir stel³⁷, Roma İmparatorluk Dönemine ait olanlara örnek

²⁶ Fıratlı 1965, Lev. 6, fig. 7, Kat. No. 26; Pfuhl – Möbius 1977, 199, Lev. 110, Kat. No. 735.

²⁷ Pfuhl – Möbius 1977, 199, Lev. 110, Kat. No. 736.

²⁸ age., 201, Lev. 111, Kat. No. 749.

²⁹ age., 201, Lev. 111, Kat. No. 748.

³⁰ age., 201, Lev. 112, Kat. No. 750.

³¹ age., 202, Lev. 112, Kat. No. 753; Atalay 1988, 41, Kat. No. 4.

³² age., 202, Lev. 112, Kat. No. 751.

³³ age., 202, Lev. 112, Kat. No. 756.

³⁴ Fıratlı 1964, 97, Lev. 34, Kat. No. 141.

³⁵ Couilloud 1974, Lev. 51, Kat. No. 261.

³⁶ Pfuhl – Möbius 1977, 202, Lev. 111, Kat. No. 752.

³⁷ age., 203, Lev. 113, Kat. No. 762.

olarak ise İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde Zincirlihan'dan Kornelia'nın steli³⁸, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden Mokazoire'nin steli³⁹, Bakırköy'de bulunmuş İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden Arete'nin steli⁴⁰ ve Rhodos'tan bir stel⁴¹ gösterilebilir. Genç kız ve kız çocukların yana doğru açılmış sağ ellerinde üzüm salkımı tutar vaziyette tasvir edildiği steller, genç erkek ve erkek çocuklarınkilere göre daha az çeşitlilik göstermektedir ve kompozisyonları kendi içlerinde daha tutarlıdır. Köpek, her zaman olduğu gibi ağırlıklı olarak solda tasvir edilmiştir. Ancak solda bir horozun tasvir edildiği bir örnekte köpek sağda tasvir edilmiştir. Ana figür genelde ortada, zaman zaman merkezin sağında bazen de sağda tasvir edilmiştir. İki örnekte solda kaz betimlenmiştir. Hizmetçi kız figürü iki örnekte görülmektedir. Bunlardan birinde sağda ve solda olmak üzere birer adet, diğerinde ise sağda tasvir edilmiştir. Bir örnekte ana figür göğsü üzerindeki sol elinde bir kuş tutmaktadır⁴².

Böylece, kabartma alanında yana açık sağ elinde üzüm salkımı tutan ana figürün tasvir edildiği stellerin özellikle İÖ 2. yüzyıl içerisinde yaygınlaştığı ve bu geleneğin Roma İmparatorluk dönemine kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu formattaki stellerin sadece belirli bir bölgeye özgü olmadığı, aksine geniş bir coğrafyada sevilerek kullanıldığı İzmir, Milet, Kyzikos, Ephesos, Halikarnassos, Byzantion, Kos, Khios, Delos gibi farklı merkezlerden ele geçen örneklerle anlaşılmaktadır.

Buradan sonra eserlerimizde tasvir edilmiş figürleri benzerleri ile karşılaştıralım. Stelimizde yüksek kabartma olarak tasvir edilmiş olan Phitto, heykelimsi karakteriyle, mezar rölyefleri üzerindeki benzerlerinin yanında heykellerden de etkilenilerek yaratılmış olmalıdır. Duruş ve elbise düzenlemesi göz önünde bulundurulduğunda ilk bakışta Rhamnus'lu Themis heykelini anımsatmaktadır⁴³. Khiton ile mantonun ilişkisi, khitonun göğüs altında bir kemerle sıkılmış olması, vücut ağırlığının sol ayak üzerinde olması, manto kenarının sol kalça üzerinden diyagonal olarak yükselip sol el bileğine sarıldıktan sonra aşağı sarkması ile benzerlik göstermektedir.

³⁸ Pfuhl – Möbius 1977, 202, Lev. 112, Kat. No. 757.

³⁹ Fıratlı 1964, 97, Lev. 35, Kat. No. 140.

⁴⁰ age., 97, Lev. 36, Kat. No. 142.

⁴¹ Pfuhl – Möbius 1977, 203, Lev. 113, Kat. No. 760.

⁴² Mezar stellerinde betimlenen kuş figürünün genel olarak ölü kişinin ruhunu temsil ettiği düşünülmektedir. bk. Cumont 1942, 109 ve 180.

⁴³ Müller 1938, fig. 23.

Rulo haline getirilmiş mantonun kenarının, göğüs altından yatay biçimde sol kol üzerine atılması İÖ 4.yüzyıl ortalarından itibaren kullanılmaya başlanılmıştır⁴⁴. Bu formattaki heykellerin en eski ve tanınmışlarından birisi Artemisia heykelidir. Genel şema olarak bu formata uygun diğer örnekler arasında; Delphi'deki Apollon Kutsal Alanı'nda bulunan bir heykel⁴⁵, Artemis Polo Kutsal Alanı'nda ele geçmiş ve günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde 2149, 2150, 2151, 2154 envanter numarası ile korunan heykeller⁴⁶, Thasos'dan bir örnek⁴⁷, Palestrina Müzesi'nde korunan bir örnek⁴⁸, Kos Odeonu'ndan bir örnek⁴⁹, Erythrai Limanı yakınından bulunmuş British Müzesi'nden bir örnek⁵⁰, Pergamon'da bir Bizans yapısının içerisinde bulunmuş Berlin Pergamon Müzesi'nden bir örnek⁵¹, Milet tiyatrosunda bulunmuş Louvre Müzesi'nden bir örnek⁵², Bergama Athena Kutsal Alanı'nın güney alt tarafında bulunmuş Berlin Pergamon Müzesi'nden bir örnek⁵³, Palestrina Müzesi'nde korunan bir örnek⁵⁴, Sardes Artemis Kutsal Alanı'nda bulunmuş İzmir Arkeoloji Müzesinden bir örnek⁵⁵, Delphi'den bir örnek⁵⁶, Kos Odeionu B Odası'nda bulunmuş bir örnek⁵⁷, Pergamon'da Altar Terasi'nde, Altarın kuzeyinde bulunmuş Berlin Pergamon Müzesi'nden bir örnek⁵⁸ ve yine Berlin Pergamon Müzesi'nde korunan bir örnek⁵⁹ sayılabilir.

Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde korunmakta olan Amphitrite heykeli duruş olarak eserimizdeki Phitto'ya benzemekle birlikte, stilistik olarak özellikle vücudunun üst bölümü açısından benzerlik göstermektedir. Paros mermerinden yapılmış olan heykel 1877 yılında Melos adasında Poseidon

⁴⁴ Artemisia heykelinde bu özellik görülebilir; Dillon 2010, 66, fig. 24; Müller 1938, 370, fig. 13.

⁴⁵ Eule 2001, 4, Lev. 9, KS55.

⁴⁶ Linfert 1976, 125-126, fig. 291-302; 307-310.

⁴⁷ age., 125, dn. 512a, fig. 303-304.

⁴⁸ age., 132, dn. 546b, fig. 336-338.

⁴⁹ Linfert 1976, 79, dn. 244, fig. 167.

⁵⁰ Smith 1904, vol. 3, 187, Kat. No. 1684.

⁵¹ Eule, 2001, 178, fig. 49, KS40.

⁵² Linfert 1976, 21, dn. 36a, fig. 5-7.

⁵³ Eule 2001, 176, fig. 51, KS35.

⁵⁴ Linfert 1976, 132, dn. 546, res. 339-341.

⁵⁵ Hanfmann – Ramage, 1978, 164, Kat. No. 246, fig. 426-427.

⁵⁶ Hoff – Flashar 1993, Vol. 117-1, 407 vd., fig. 5-8.

⁵⁷ Linfert 1976, 79, dn. 245, fig. 168-169.

⁵⁸ Eule 2001, 177, fig. 58, KS38.

⁵⁹ age., 178, fig. 59, KS39.

ve diğer iki heykelle birlikte ele geçmiştir⁶⁰. Bu heykel Linfert tarafından İÖ 2. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmiştir. Karakteristik olarak, detayları vurgulanmadan şematize edilmiş çok yaratıcı olmayan manto kumaşı kıvrımlarına sahiptir. Amphitrite heykeli ile stelimizdeki Phitto'nun özellikle vücutlarının üst kısmındaki elbise düzenlemesi benzemektedir. Her ikisinin de giydiği khiton göğsün alt kısmında ince bir kemer ile sıkılmıştır. Ancak Amphitritenin kemerinin düğüm şekli Phitto'dan farklı olarak kelebek formundadır. Ayrıca, Amphitritenin birbirine paralel olarak inen khiton kumaşının kıvrımları dar sırtlı, ancak daha plastik görünümlü ve kıvrımlar arası daha açıktır. Phitto'nun khitonunun kumaşı ise daha kalın görünümlüdür⁶¹. Kalın bir kumaş tomarı halinde sol omuzdan sırtı dönerek, sağ kalçadan beli burgulu kumaş kıvrımlarıyla bir kavis yaparak gevşek biçimde saran kumaş kenarı daha geniş bir yay çizmektedir. Khitonun etek kısmındaki derin yarık şeklindeki düşey kumaş kıvrımlarının yapısı, ayakların üzerine dökülüş şekli ve giydiği sandaletin tabanın formu her iki eserin birbirine benzeyen diğer yönleri olarak değerlendirilebilir.

Tralleis'te bulunmuş giyimli bir kadın figürüne ait torso vücudun üst kısmında kısaltılmış, alt kısmında ise geniş ve hacimli olmasıyla eserimize yaklaşmaktadır. Burada kadın figürünün hareketli ayağı terstir, ancak giyim tarzı eserimize benzemektedir. Figürün daha hareketli olması, göğüs altında ince bir kemerle sıkılmış khitonda göğüslerin çevresinin belirgin olması, kumaş kıvrımlarındaki yumuşaklık İÖ 3. yüzyılın son çeyreğine tarihli bu eseri bizim eserimizden erkene götürmektedir⁶².

1964 yılında Metropolis'te bulunarak İzmir Arkeoloji Müzesine getirilen İÖ 2. yüzyılın sonlarına tarihli Genç kızlar (Torbalı) Grubu'nda tasvir edilen figürlerden önde tasvir edilmiş kadın figürünün himationun alt kenarı ile Phitto'nunki arasında benzerlik bulunmaktadır. Himationun sol elin alt kısmından yarım bir önlük biçiminde kavis yaparak sağ bacağın baldırında sonlanan alt kenarlar birbirine benzerdir. Ancak eserimizde himationun belirttiğimiz bu kenarı sol kalça ve bacağı örtmemektedir. Ayrıca ikili gruptaki figürlerin giydikleri sandaletler de eserimizdekiyle benzer tarzdadır⁶³.

⁶⁰ Linfert 1976, 118, Lev. 53, fig. 279-280.

⁶¹ Phitto'nun khitonun altında bir giysi daha olduğunu unutmamak gerekmektedir.

⁶² Özgan 1995, 12, Kat. No TR1, Lev. 1-2.

⁶³ Linfert 1976, 52-57, Lev. 15, Kat. No. 76-81. Bu eser İzmir Arkeoloji Müzesinde 4741 envanter numarasıyla kayıtlıdır.

Kıbrıs Müzesinde, Nicosia'dan ele geçmiş Hellenistik Döneme tarihli genç kız heykeli duruş olarak eserimizdeki figüre benzemektedir⁶⁴. Küçük yaşta olduğu anlaşılan kız figürü dolgun vücut hatlarına sahiptir. Khitonun üst kısımda ince ışın demetleri şeklinde kıvrımlarla hafif açılarak aşağı inmesi ve göğüs altında ince bir kemerle sıkılmış olması, düğümünden geri kalan iki ucun her iki yana açılarak diyagonal olarak aşağı sarkması, himationun kenarının rulo biçiminde kavisli olarak yükselip sol ele dolandıktan sonra aşağı dökülmesi, eserimize benzeyen yanlarıdır. Bununla birlikte eserimizden üslup olarak farklı olan bu heykelde yerel özellikler kendini hissettirmektedir.

Sardis'te bulunmuş İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunan Artemis Rahibesi Diphilos'un kızı Moskhine'nin heykeli figürümüze duruş ve elbisesinin düzenlemesi bakımından benzemektedir⁶⁵. İÖ 1. yüzyılın 3. çeyreğine tarihli bu heykel khiton üzerine himation giyimlidir. Himationun üst kenarı bir tomar halinde sol el bileğinden gerdirilir biçimde yatay olarak ilerlemekte, alt kenarı ise yarım önlük şeklinde geniş bir yay yaparak sağ ayağının baldırında sonlanmaktadır. Himationun sol kalçaya inen "U" formulu zarif kıvrımları ile khitonun düşey kıvrımları ve himationun her yerindeki diyagonal kıvrımlarla zıtlık etkisi oluşturulmuş, böylelikle heykelin görünümüne hareketlilik kazandırılmıştır. Khiton göğüs kısmında düşey paralel ince kıvrımlarla düzenlenmiştir. Ayak kısmında aynı şekilde olmakla birlikte özellikle ayaklar arasında derin yarıklar biçimlidir. Yüksek tabanlı sandaleti ayağı formunda şekillendirilmiştir. Khitonun yaka kısmı eserimizdekine benzer biçimde şerit formulu yuvarlak biçimde, ancak farklı olarak çift katlı bir kenarlık ile şekillendirilmiştir. Bu heykelde figürümüzün aksine vücutta bir yaylanma görülmekte, giysinin düzenlenişindeki hareketlilik ve heykelin dinamizmi ile eserimizden ayrılmaktadır.

Yine Sardis'ten Helenistik Döneme tarihli bir torso, giysinin düzenleniş şekliyle eserimizdeki kadın figürüne benzemektedir⁶⁶. Khiton üzerine himation giyimlidir. Yüksek belli khiton, göğüslerin alt kısmında ince bir kemerle eserimizde olduğu biçimde düğümlenmiştir. Bel kısmında sol kalçadan sağa doğru rulo biçiminde himationa ait kumaş kenarı hafifçe yükselmektedir. Khitonun aşağıya paralel biçimde düşey olarak inen yüzeyel kıvrımları eserimize göre daha derin ve hareketli, kaliteli şekillendirilmiş

⁶⁴ Connelly 1988, Lev. 3, fig. 10.

⁶⁵ Hanfmann – Ramage, 1978, 164, Kat. No. 246, fig. 426-427.

⁶⁶ age., 87, Kat. No. 53, fig. 164.

kıvrımlarla doğal ve gerçekçi hatlara sahiptir. “V” şeklinde olan yakası merkezde hafif dışa çıkıntı yapmıştır ve eserimize göre oldukça ince bir bant ile bordürlenmiştir.

Louvre Müzesi’nde Smyrna Pagos’da bulunmuş bir İzmir atölyesine ait figürin kalıbında, giyimli kadın figürü duruş ve elbisesinin düzenleniş biçimiyle eserimizi anımsatmakla birlikte elbise kumaşı kıvrımlarındaki yapısal detayları bakımından farklılaşmaktadır⁶⁷.

Eserimizdeki figürün, serbest yontu eserler dışındaki benzerlerine ve bunlarla olan etkileşimlerine kısaca değinmek yararlı olacaktır. İlk olarak karşılaştırma için Lagina’daki Hekate Tapınağının frizlerine bakabiliriz. Lagina Hekate Tapınağının frizlerinin büyük bir çoğunluğu bugün İstanbul Arkeoloji Müzesinde sergilenmektedir. 83,70 m. uzunluğundaki frizlerin yaklaşık yarısından biraz fazlası bulunabilmiştir. Baumeister, tapınak friz levhalarının heykeltıraşlık eserlerinin yapımında farklı atölyelerin görev üstlenmiş olduğunu belirtmiş ve eserimizdeki figüre benzerlik gösteren tahtta oturan Kronos’un yanında tasvir edilmiş Tanrıça⁶⁸ figürünü 2 numaralı atölye kapsamında değerlendirmiştir. Vücut ağırlığı eserimizdekinin aksine sağ bacak üzerindedir. Khiton üzerine himation giyimlidir. Vücutta sağa doğru kontrapost hareketi mevcuttur. Khitonun birbirine paralel ince kıvrımlarla düşey olarak aşağıya inmesi, sağ kalçadan burgulu tomar halinde gelen himationa ait kumaş kenarının sol el bileğine sarılıp aşağı dökülmesi eserimizle benzer yönleridir. İÖ 2. yüzyılın sonu ve 1. yüzyılın başlarına tarihlenen frizlerde benzer elbise düzenlemelerine sahip başka örnekler de vardır⁶⁹.

Bergama Zeus Altarı Telephos friz levhalarının birinin üzerindeki kadın figürünün korunmuş olan vücudunun alt kısmı eserimizdekine duruş ve giyim tarzı olarak benzemektedir. Bu örnekte vücut hareketli sağ bacağın ters yönünde yaylanmıştır. Himationun önlük şeklindeki etek kısmı destek bacağı üzerinde daha geniş alanı kapatmaktadır. Kalçanın solundan aşağı sarkan himationa ait kumaş tomarları himationun etek kısmının alt sınırına kadar uzanmaktadır. Figürün alt kısmı eserimizdekinden daha ince yapıdadır⁷⁰.

⁶⁷ Rous 2010, 108-109.

⁶⁸ Baumeister 2007, 76, Lev. 20-21, fig. 211,4.

⁶⁹ age., Lev. 27, fig. 215,4; Lev. 30, fig. 218, 4; Lev. 38, fig. 225A, 2.

⁷⁰ Stähler 1966, Lev. 2b.

Sardis'te bulunmuş İÖ 2. yüzyıla tarihli bir mezar stelinin sağ tarafına ait küçük bir parçada, steli kenarlarda sınırlayan ante duvarlarından sağdaki yanında tasvir edilmiş kadın figürü eserimizdekine duruş ve elbisesinin düzenleniş biçimiyle benzemektedir⁷¹. Kadının yanında tasvir edilmiş çocuk figürü neredeyse tamamen tahrip olmuştur. Başы tahrip durumda olmasına rağmen başы örten himationun her iki omuz üzerine döküldüğü görülebilmektedir. Himation, vücudun alt kısmını sıkı biçimde sarmıştır. Vücut ağırlığı, hafifçe öne açılmış sol bacak üzerindedir, sağ bacağı hafifçe dizden bükülü biçimde yana açılmıştır. Bacakları dizin altına kadar örtmekte olan himation kalın ve derin kıvrımlı khiton kumaşının algılanabilmesine yeter biçimde transparandır. Sağ eli çocuk figürünün başının üst kısmına gelecek biçimde yana açılmıştır. Vücudun sağından gelen himationa ait burgulu kumaş tomarı hafif bir "S" yaparak sol el bileği üzerinden vücudun sol yanını takip ederek aşağı sarkmaktadır. Khitonun ince düşey bant şeklinde kıvrımlarla düşey olarak verilmesi ve sol ele sarılıp dökülen kumaş tomarı ve sağa açılan eli eserimize yaklaşmakla birlikte, kumaş kıvrımlarındaki yapısal farklılıklar, vücudun duruş biçimi ile farklılık göstermektedir.

Leiden Rijk Müzesi'nde Smyrna'dan bir mezar stelinde tasvir edilen kadın figürü kompozisyon olarak eserimizle benzerdir. Yana açılmış sağ elinde bir üzüm salkımını sapından tutmaktadır. Vücut ağırlığı sağ bacağı üzerindedir. Sol bacağı hafifçe yana açılmıştır. Kalçası sağa çıkıntılı olup, bu hareketinden dolayı vücudu hafif bir "S" çizmektedir. Khiton üzerine himation giyimlidir. Volümlü elbisesi ve canlı görünümü barok etki göstermektedir⁷².

Smyrna'dan gitme Donaueschingen Fürstlich Fürstenbergische koleksiyonunda üzerinde Amphipoli isimli bir çocuk figürü tasvir edilmiş olan bir mezar steli eserimizle kompozisyon olarak benzerlik göstermektedir. İzleyiciye yarı dönük pozisyonu bakımından stelimizdeki figür ile yön birliği bulunmaktadır. Yana açılmış sağ elinde stelimizdeki figür gibi bir üzüm salkımını sapından tutmaktadır. Stelimizdekine benzer biçimde hareketsiz bir görüntüsü vardır. Vücudunun alt kısmı geniş, üst kısmı dardır. Khiton üzerine himation giyimlidir. Khitonun gövde altında kalan kısmı birbirine paralel geniş sırtlı düşey kaval formlu kumaş kıvrımlarıyla oluşturulmuştur.

⁷¹ Hanfmann – Ramage, 116, Kat. No. 136, fig. 271.

⁷² Pfuhl – Möbius 1977, 201, Lev. 111, Kat. No. 749.

Üçgen formu himation sağ kalçayı kapatmaktadır. Himationun rulo şeklindeki üst kısmı sol elbileğinden aşağı sarmaktadır. Pfuhl – Möbius bu steli İÖ 2. yüzyıla tarihlenmiştir. Atalay, Ephesos stelleri arasında değerlendirmiş ve sınıflandırması içerisinde A atölyesinin geç eserlerden biri olduğunu belirterek İÖ 2. yüzyılın 3. çeyreği içerisine yerleştirmiştir⁷³.

Smyrna antik dönem tiyatrosu yakınında bulunmuş bir stel üzerinde tasvir edilmiş bir kadın figürü duruş itibarıyla eserimizdekine benzemektedir⁷⁴. Vücut ağırlığı sol bacağı üzerindedir. Sağ bacağı geniş bir biçimde serbestçe yana açılmıştır. Vücudun alt kısmının üstte oranla geniş tasvir edilmesi, bacakların pozisyonu ve yüksek tabanlı ayağın formuna uygun olarak parmak arasında girintili sandaletleri eserimize yaklaşan özellikleridir. Yaylalı, bu stelin yuvarlak kanal şeklindeki tahtadan yontulmuş izlenimi veren kıvrımlarındaki benzerlikler dolayısıyla Amphipolisteli ile aynı atölyeye ait olması gerektiğini belirtmektedir⁷⁵.

Halikarnassos Mausoleion’u nekropolünde bulunmuş Berlin Pergamon Müzesinde korunan bir mezar steli parçası üzerinde tasvir edilmiş kız hizmetçi figürü eserimizdeki ile işleniş, saç yapısı ve duruş tarzı bakımından benzemektedir⁷⁶. Buradaki hizmetçi kız eserimizden farklı olarak ters tarafta, efendisi ile birbirilerine bakmakta, sol elinde bir yelpaze tutmaktadır ve daha frontal görünümündedir. Omuzlarına dökülen uzun saçlarının, önde ve yanda kütleli yapıda sonlanan bir çeşit kavun dilimi tarzında belirgin şerit bukleler halinde şekillendirilerek, uçlarının sanki bandajlanmış görünümü eserimizdekilerle benzerdir. Ayrıca “V” şeklinde hafifçe dışa çıkık biçimde elbise yakası, karın kısmında şişkinlik yapmış olan uzun khitonu ve buna ait geniş sırtlı birbirine paralel alçak düz kıvrımlarla zemine inen eteklik kısmındaki elbise kıvrımları benzerdir. Ayrıca figürün eserimizdeki gibi 10-12 li yaşlarda bir kızı temsil edecek biçimde büyük boyutlu olması, buna uygun olarak oval ve dolgun yüz yapısı, dolgun yanaklar, birbirine yakın olarak göz çukuru içerisinde derine yerleştirilmiş badem formu iri gözler, küçük ağız benzer diğer özellikleridir. Bu steldeki hizmetçi figürünün stil, üslup ve teknik yönden eserlerimizdekilerle oldukça benzer yapıda olması aynı atölyenin eserleri olabileceğini göstermektedir.

⁷³ Pfuhl – Möbius 1977, 202, Kat. No. 753, Lev. 112; Atalay 1988, 41, Kat. No. 4, Lev. 3; Yaylalı 1979, 176, Kat. No. 84.

⁷⁴ age., 133, Lev. 64, Kat. No. 392.

⁷⁵ Yaylalı 1979, 26.

⁷⁶ Pfuhl – Möbius 1977, 128, Lev. 60, Kat. No. 364.

Pfuhl – Möbius bu steli İÖ 3. yüzyılın ikinci yarısına tarihlemekte ve E.Rohde'nin bu esere ilişkin İÖ 1. yüzyıla ait klasistik bir çalışma olduğu yönündeki tarihleme önerisini kadının sert hareketi nedeniyle ikna edici bulmamaktadır. Biz, Rohde'nin tespitini dikkate değer bulmaktayız, ancak bizim stelleri de göz önüne bulundurarak bu eserin İÖ 2. yüzyılın sonlarına ait olması gerektiği görüşündeyiz.

Selanik'te bir alt yapı çalışmasında tesadüfen bulunmuş ve muhtemelen in-situ durumda ele geçmemiş olan bir mezar steli parçasında tasvir edilmiş olan hizmetçi kız figürünün saçının düzenleniş biçimi eserimizdekilere benzemektedir⁷⁷. Bu figür eserlerimizdekine göre efendisinin ters tarafında, kenara sıkışmış ve küçük boyuttadır. Ayrıca Pudicitia⁷⁸ tipinde tasvir edilmiştir ve giyim tarzı eserlerimizdekinden farklıdır. Ancak saçının düzenleniş biçimi, kulakları kapatan uzun, önde ve yanda kütleli yapıda sonlanan bir çeşit kavun dilimi tarzında belirgin şerit bukleler halinde şekillendirilerek, uçlarının sanki bandajlanmış görünümü ile eserimizdekilerle benzerdir. Bu eser İÖ 2. yüzyılın sonu ve 1. yüzyılın başlarına tarihlenmiştir.

Miletos'tan İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunan bir mezar steli parçası üzerinde tasvir edilen kadın figürünün korunmuş olan vücudunun alt kısmı, duruş biçimi ve bol kıvrımlı zemine kadar uzanan himationu ile stelimizdeki kadın figürüne benzemektedir. Özellikle derin yarıklarla birbirinden ayrılmış, paralel derin kıvrımlar şeklinde aşağıya inen kumaş grupları, bu grupların yönü, oluştukları kıvrım sayısı ile ayakların üzerindeki pozisyonlarıyla eserin tamamen aynıdır⁷⁹.

Larissa stelimizde tasvir edilen Phitto'nun saç düzenlemesinin paralellerini İÖ 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihli Menderes Magnesia'sındaki Artemision'un frizlerinde at sırtında tasvir edilen amazon figürlerinde görmekteyiz⁸⁰. Her ne kadar karşılaştırdığımız friz bloğunda soldan ikinci

⁷⁷ Tatas 2009, Kat. No. FB 01.

⁷⁸ Pudicitia tipi kadın figürlerinde genel olarak, kollardan biri karnın üzerinde yatay olarak durmakta ve diğer kolu dirseğinden hafifçe desteklemektedir. Dirseği desteklenen diğer kol ise diyagonal ya da dik konumda çenenin yanına yükselerek, burada başı hafifçe tutmaktadır. Bu tipte bacaklar hareketli olarak işlenmiştir. Hangi kolun karında ve hangi bacağın hareketli olduğu duruma göre değişkenlik göstermektedir.

⁷⁹ Pfuhl – Möbius 1977, 133, Lev. 64, Kat. No. 393; SEG 1977, Vol. XXVII, 1977-079, 191, Kat. No. 760.

⁸⁰ Yaylalı 1976, Lev. 24, 3.

sıradaki figür profilden ve tamamen farklı bir kompozisyon içerisinde ve üslupta tasvir edilmiş olsa da enseye kadar uzanan saçların, kulakları kapatır vaziyette yanlarda üç kat olarak inmesi, saçların ortasındaki saç bandının üst kısımda kalan bölümünün birbirine paralel hafif dalgalı sıkı şeritler halinde, altında kalan bölümünü ise uç kısmı açık ve kapalı çengel formulu kalın ancak derin olmayan bukleler halinde biçimlendirilmiş olması benzer yönleridir.

Her iki eserimizdeki ana figürün ayağındaki sandaletin tipi Hellenistik Dönem kadın figürlerinde yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlara birkaç örnek vermek gerekirse; İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunan, müze envanter kayıtlarında İzmir-Menderes ilçesinin Görece mahallesinde bulunduğu belirtilen mezar steli üzerinde Demeter Rahibesi tipinde tasvir edilmiş İÖ 2. yüzyıla tarihli kadın figürünün ayağındaki sandalet eserimizdekiyle benzer özelliktedir⁸¹. Benzer bir sandalet Atina Ulusal Müzesinde korunan Aphrodite'nin Pan ve Eros ile birlikte tasvir edildiği heykel grubunda Aphrodite'nin ayağında görülmektedir⁸².

Stellerimizde dirsekten bükülü sol elinde birer elma tutar vaziyette tasvir edilmiş kadın figürlerinin, bu pozisyonlarına benzerlik gösteren birkaç eseri gözden geçirelim; Selçuk Efes Müzesinde buluntu yeri bilinmeyen İÖ2. yüzyılın ikinci yarısına tarihli bir stelde ayakta cepheden tasvir edilmiş genç erkek figürü sol elinde Pfuhl – Möbius'a göre bir elma ya da top, Atalay'a göre ise bir kuş tutmaktadır. Elinde tuttuğu her ne olursa olsun elbise kenarı, kol ve elin tutuş biçimi kombinasyonu bizim stelimizdeki kadın figürlerinin sol elinde tuttuğu elma ile benzemektedir⁸³. Benzer bir durum Smyrna Pagos Dağı'nın kuzey yamacında bulunmuş Louvre Müzesinden bir stelde de görülmektedir⁸⁴. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki Kornelia'nın stelinde, Kornelia yine benzer biçimde sol elinde bu kez bir nar tutmaktadır⁸⁵.

Larissa stelimizdeki aksesuarlardan birisi olan kithara küçük boyutlu ve basit görünlü olarak betimlenmiştir. Ana parça ses kutusu enine dörtgen

⁸¹ Atalay – Malay, 1984, 59 vd., İzmir Arkeoloji Müzesi Env. No. 9506.

⁸² Delos'ta, Beyrut'lu Poseidoniasts'ın evinde bulunmuş olan bu eser İÖ 100 civarına tarihlenmektedir (Karouzou 1968, 189-190, Lev. 68).

⁸³ Pfuhl – Möbius 1977, 198, Lev. 110, Kat. No. 731; Atalay 1988, 40, Lev. 2, Kat. No. 2.

⁸⁴ age., 204, Lev. 113, Kat. No. 766.

⁸⁵ age., 202, Lev. 112, Kat. No. 757.

formludur. Dışa taşkın olarak betimlenmiş gövdenin her iki yanından hafifçe açılarak yükselen belirgin iki adet alçak kol birbirine paralel olarak biter. Yukarıda kalın bir boyunduruk iki paralel kolu birbirine bağlamıştır ve teller için bir giriş işlevi görmektedir. Teller belirtilmemiştir. Belki de bu detay orijinalinde diğer detaylarıyla birlikte boya ile verilmiş olabilir. Eserimizde betimlenen kitharaya form ve büyüklük olarak benzeyen bir örneğe Efes Meryemana Kilisesi civarında bulunmuş İÖ 2. yüzyıla tarihli bir mezar stelinde rastlamaktayız⁸⁶.

Larissa stelimizde kabartma alanının sol üst kısmında asılı olarak bir şapka motifi betimlenmiştir. Venedik'de Hellenistik Döneme tarihli Smyrna kökenli bir stel üzerinde bir benzeri profil görünümüyle bir sütunun üzerinde betimlenmiştir⁸⁷. E. Pfuhl, bu objenin şapka olduğunu belirtmekle birlikte şemsiye olarak kullanılmış olabileceğini ilişkin görüş bildirmektedir. Hellenistik döneme ait özellikle Myrina ve Tanagra kadın figürin heykellerinde bu tür şapkalara sıkça rastlamaktayız⁸⁸. Tatas, Mendel'in İstanbul Arkeoloji Müzesine ilişkin kataloğundan alıntıladığı 95 envanter numaralı eserde böyle bir örneği güneş şemsiyesi olarak değerlendirmiştir⁸⁹. Aynı yayından Louvre Müzesi'nde korunan bir diğer örnekte betimlenmiş şemsiye günümüzde yaygın olarak kullandıklarımızla benzerlik göstermektedir⁹⁰. Viyana Sanat Tarihi Müzesinde geliş yeri belli olmamakla birlikte muhtemelen Doğu Yunan üretimi İÖ 2. yüzyıla ait bir stel üzerinde soldaki hizmetçi figürü elinde tuttuğu nesneyi Pfuhl – Möbius şapka olarak değerlendirmiştir⁹¹. Eserimizdeki şapka motifi, duvara asılı olarak, üstten görünüm biçimiyle betimlenmiş olmasıyla yukarıda sıraladığımız örneklerden ayrılmaktadır.

⁸⁶ Büyükolancı 1988, 77, fig. 4; Grek sanatının idealist ve entelektüel yanını temsil eden kithara, tanrı ve kahramanların onurlandırıldığı şiir ve şarkılara eşlik etmek için kullanılmıştır. Yaygın olarak yedi tellidir, ancak beş telliden oniki telliye kadar olabilir. İÖ 6. yüzyıldan itibaren sekiz, 5. yüzyıldan itibaren ise dokuz-on-onbir-oniki telli varyasyonları da kullanılmaya başlamıştır. Değişik boyutlarda yapılabilmekteydiler.

⁸⁷ Pfuhl 1905, 57, 369, Lev. 4.

⁸⁸ Alanyalı 2002, 184, fig. 4; Laumonier 1956, 109, Lev. 27, Kat. No. 272; Leyenaar-Plaiser 1979, Cilt 1, 2 ve 3, 110, Lev. 38, Kat. No. 221 (Biotia), 262, Lev. 97, Kat. No. 686 (Myrina), 510, Lev. 190, Kat. No. 1493 (ItalieMeriodanale); Sieveking – L oeb, 1916, Band 1, 33, Lev. 48 (Boiotia); Thompson, Dorothy 1952, Lev. 35; Böhm 2004, 23, fig. 9; Kleiner 1984, Lev. 1, Lev. 5.

⁸⁹ Tatas 2009, Kat. No. FB 09.

⁹⁰ age., Kat. No. FB 13.

⁹¹ Pfuhl – Möbius 1977, 203, Lev. 113, Kat. No. 767.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu bölüme kadar Kyme ve Larissa eserlerimizin, stel tipolojisi, kabartma alanında düzenlenen kompozisyonun genel karakteri ve figürler ile aksesuarların özellikleri ve bunların benzerlerine ilişkin açıklayıcı örnekler verilmeye çalışıldı. Her iki eserimizin gerek genel tipolojik özellikleri, ölçüleri, yapılmış oldukları mermerin cinsi, gerekse kabartma alanının düzenlenişi ve figür tipleri ile işlenişlerinin teknik, üslup ve stilistik açıdan tamamen benzerlik göstermesi nedeniyle, bu iki stelimizi bir seri üretimin ürünleri, aynı atölyenin hatta aynı heykeltıraşın eserleri olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Ana figür ve yanında hizmetçiden oluşan tasvir kompozisyonunun Klasik Döneme tarihli Attik stellerden itibaren kullanıldığını biliyoruz. Yana açılmış elinde üzüm salkımı tutan çocuk ya da genç stelleri, yanlarında hizmetçi ve/ya da çeşitli hayvanlardan oluşan tasvir kompozisyonuyla özellikle İÖ 2. yüzyılda yoğun olmak üzere Roma İmparatorluk Dönemine kadar sevilerek kullanılmıştır. Eserlerimizde, bu tipin bir varyasyonu olarak değerlendirebileceğimiz, yana açılmış elinde bir üzüm salkımı tutan ana figür ile yanında hizmetçi figürü tasvir edilmiştir.

Larissa stelimizde tasvir edilmiş genç kız figürü khiton üzerine peronatrix ve himation giyimlidir. Kadın figürlerinin giysisi erkek figürlerle karşılaştırıldığında daha fazla gizlenmek için daha karmaşık ve detaylıdır. Alt ve üst giysiyi pratikte ayırt edebilmek her zaman kolay değildir. Sadece elbise, bir kadının yaş grubuna ilişkin olarak olgunluk, yaşlılık ve ihtiyarlık çağları için bir gösterge olabilmekte, ayrıca genç kız ve genç kadınları karakterize edebilmektedir. Genç kızların giyimi bu spesifik yaş grupları arasında en karakteristik olanıdır. Kollu ya da kolsuz khiton, kemerli peplos ve mantodan oluşan elbise ve boyna kadar inen, enseyi kapatmakta olan saç düzenlemesi standart tasvir olarak sıkça görülmektedir. Mezar taşları üzerinde nadir olarak kullanılmış olan kavun dilimi şeklinde saç stili sıklıkla genç kızlar tarafından kullanılmıştır. Eserimizde tasvir edilen figür, giyim tarzı ve saç düzenlenişi, henüz belirmeye başlamış kadınsı hatları ve çocuksu yüz ifadesi ile 12-17 yaş arasında bir genç kıyı temsil ediyor olmalıdır⁹².

⁹² İÖ 4. yüzyılda yaşamış antik yazarlardan kadınların evlenebilirlik yaş dönemlerine ilişkin bazı bilgiler edinebilmekteyiz. Platon evlilik yaşının limitini kadınlarda 16'dan 20'ye, erkeklerde ise 30'dan 35'e kadar belirlemiştir (Plato Laws 785b). Aristoteles ise kadınları 18 yaş civarına

Her iki eserimizde tasvir edilen kız hizmetçi figürü büyük boyutlu olarak tasvir edilmiştir. Genç kız hizmetçilerin statülerini doğru olarak belirlemek güçtür. Gerçek hizmetçi kızların gençlik çağında kız ya da genç kadın olup olmadığı açık değildir. Belki bunların çıraklık dönemlerinde hizmetçi kız olabilecekleri şeklinde bir öneri ileri sürülebilir. Bunların köleler arasında sayılıp sayılmadığı dahi kesin olarak açık değildir. Bunlar yaşlı kölelerin aynı evde yaşayan çocukları ya da ölü kişinin küçük ve hafif işleri yapmakla görevli genç akrabaları olabilir⁹³. Her iki eserimizdeki genç hizmetçi kız figürü boyutlarının büyüklüğü açısından dönemin benzer özellikteki örneklerinden ayrılmaktadır. Bu nedenle belki de her iki eserimizdeki yardımcı figürü, köle-hizmetçi olarak değil, yakın akrabalık ilişkisi bulunan aileden birisi olarak değerlendirmek daha doğru olabilir⁹⁴.

Larissa stelimizde tasvir edilen genç kız figürünün yana açılmış olan sağ elinde sapından tuttuğu üzüm salkımı ve sol elindeki elma ile hizmetçi figürünün sağ elinde tuttuğu tabağın içerisindeki incir, nar, elma gibi meyveler hem bu dünyada hem de öteki dünyada bolluk ve bereketin simgeleri olarak düşünülmüş ve bir anlamda yaşam ile ölüm arasında bir bağ kurulmasını sembolize etmiş olmalıdır. Bereketli Gediz Ovası'nda günümüzde geniş alanlara yayılmış en önemli tarımsal faaliyet bağcılıktır. Antik dönemde özellikle bu bölgede belki de günümüzdekinden daha çok önem verilmiş olduğu bilinen bağcılığın, Larissa ve Kyme antik kentinde de en önemli tarımsal ve ticari faaliyetlerin başında geldiğini düşünmek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte, bu stelleri bağcılığın gelişmiş olduğu bölgelerle direkt olarak ilişkilendirmek, diğer bölgelerden de aynı kompozisyona sahip stellerin sıkça ele geçmiş olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda her zaman geçerli bir tespit olamayacaktır. Bu nedenle, eserimizde tasvir edilen üzüm salkımını çocuk stelleri ikonografisi bağlamında değerlendirmenin daha doğru olacağı kanısındayız.

Ayrıca Larissa stelimizde tasvir edilen aksesuarlardan kitharanın, vakitsiz ölen genç kızın sanatsever bir aileye mensup müzisyen üyesi olduğunu vurgulamak için betimlenmiş olabileceğini ve duvara asılmış şapkanın da

atfetmiştir (Aristoteles, Politika, 7.1335a29). Göreceli olarak kısa bir zaman dilimini kaplamakla birlikte genç kadınlık dönemine geçişte en önemli safha olan genç kızlık dönemi olan 12 ile 17 yaş arasındaydı. Bu evlenebilirlik yaş dönemi idi.

⁹³ Clairmont 1993, 31.

⁹⁴ Mezar stelleri üzerinde tasvir edilen çocuk ve hizmetçi figürlerinin boyutlarıyla ilgili detaylı bilgi için bk. Atalay 1990.

özellikle dönemin beğenilen kadın aksesuarlarından birini temsil ettiğini söyleyebiliriz.

Her iki eserimiz tipik birer genç kız steli olmakla birlikte, belirli bir şema gösteren çeşitlemeler içerisinde özgün birer örnektir. Tasvir alanında oldukça yüksek kabartma olarak işlenmiş figürler, heykelimsi karakterleriyle diğer örneklerden ayrılmaktadır. Kaliteli işçilikleriyle ön plana çıkan dönemin naiskos formlu stellerinin etkileri üzerlerinde fazlasıyla hissedilmektedir. Kyme ve Larissa gibi birbirine komşu olsa da farklı antik kentlerde bulunmuş olmaları, atölye sorunsalına ilişkin öneride bulunmamızda zorluk yaratmaktadır. Bununla birlikte, yukarı doğru daralmayan, yüksek ve zarif tasarımı, figürlerin bir duvar önündeki heykel görünümündeki yapıları ile eserlerimiz Smyrna stelleri etkisinde kalmış bir atölye ve heykeltıraş tarafından yaratılmış olmalıdır.

Eserlerimizi, Phitto isimli genç kız figürünün belden üst kısmı ince ve uzun, alt kısmı ise geniş olması, elbisede, özellikle khitonda organik olmayan yapıda kumaş kıvrımları, figürlerdeki hareketsiz ve durağanlıkla Attik örnekleri anımsatan klasizm etkisi⁹⁵ nedeniyle İÖ 2. yüzyılın 3. çeyreğinden az sonraya tarihlemekteyiz. Ayrıca, Larissa stelinde korunmuş olan aksesuarlardan kithara ve her iki stelimizde betimlenmiş meyve tabağı formu ile kadın figürünün ayağındaki sandaletin tipi ve yazıtların karakteri de önerdiğimiz bu tarihi destekler niteliktedir. Şapka motifi ise özellikle hem bu döneme ait değişik yerlerden mezar stelleri üzerinde hem de Tanagra ve Myrina pişmiş toprak figürin örneklerde görülmektedir.

⁹⁵ Atalay 1988, 25, İÖ 2. yüzyılın 3. çeyreğinden sonra klasistik stil yeniden görülmektedir.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Alanyalı 2002 Alanyalı, H. S., "Hellenistik dönem Tanagra atölyelerinde terrakotta üretimi", II. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, 2002, 177-184.
- Aristoteles, Politika Aristotle, Politics (çev. Benjamin Jowett), 1885.
- Atalay 1988 Atalay, E., Hellenistik Çağda Ephesos Mezar Stelleri Atölyeleri, İzmir.
- Atalay 1990 Atalay, E., "Doğu Grek Hellenistik Çağ Mezar Stellerinde Çocuk ve Hizmetçi Figürleri", X. TTK, Cilt I, 1990, Lev. 193-196, 285-292.
- Atalay – Malay 1984 Atalay, E. – Malay, H., "A Funerary Stele from Smyrna", EpigAnat 1984, Heft 3, 59-60.
- Atıcı – Karakaş Atıcı, M. – Karakaş, G., "Kyme Doğu Nekropolü (İzmir ili, Aliğa ilçesi, Samurlu köyü, 877 ve 879 parsel)", 22. MÇKK, 14-17 Kasım 2013 Adana, 229-242.
- Baumeister 2007 Baumeister, P., Der Fries des Hekateions von Lagina, Neue Untersuchungen zu Monument und Kontext, Byzas 6, Ege Yayınları 2007.
- Biesantz 1965 Biesantz, H., Die Thessalischen Grabreliefs, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- Böhm 2004 Böhm, S., Klassizistische Weihreliefs, Dr. Ludwig Reichert Verlag Wiesbaden.
- Brueckner 1886 Brueckner, A., Ornament und Form der Attischen Grabstelen, Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Philosophischen Doktorwürde an der Kaiser-Wilhelms-Universität, Strassburg.
- Büyükolancı 1988 Büyükolancı, M., "Efes Müzesine Gelen Dört Mezar Steli", TAD XXVII, 73-83.
- Clairmont 1993 Clairmont, C. W., Classical Attik Tombstones, Vol. I-VI, Plate, Introductory, Kilchberg, Switzerland, Akanthvs.
- Connelly 1988 Connelly, J. B., Votive Sculpture of Hellenistic Cyprus, Printed by Zavallis Press Ltd. Nicosia, Cyprus.
- Couilloud 1974 Couilloud, M. T., Les Monuments funéraires de Rhénée, Exploration archéologique de Délos Fascicule XXX, Paris.
- Cumont 1942 Cumont, F., Recherches sur le Symbolisme Funéraire des Romains. Paris.
- Çelik 2007 Çelik, G., Smyrna Agorası "I-J 16-17" Sondajı Hellenistik Dönem Malzemesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Çırak – Kaya 2011 Çırak, N. – Kaya, S., "2009 İDÇ Nekropolü Kurtarma Kazısı", 19. MÇKK, 29.04 - 01.05.2010 Ordu, Ankara, 217-232.
- Dillon 2010 Dillon, S., The Female Portrait Statue in the Greek World, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, Delhi, Dubai, Tokyo.

- EpigAnat Epigraphica Anatolica
- Eule 2001 Eule, C. J., Hellenistische Bürgerinnen aus Kleinasien, Weibliche Gewandstatuen in ihrem antiken Kontext, TASK Vakfı Yayınları, Kazı ve Araştırma Raporları Serisi: 1, İstanbul.
- Fıratlı 1964 Fıratlı, N., Les Stèles Funéraires de Byzance Gréco-Romaine, Paris.
- JdI Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts
- Karouzou 1968 Karouzou, S., National Archaeological Museum: Collection of Sculpture, A Catalogue, Athens.
- Kleiner1984 Kleiner, G., Tanagrafiguren: Untersuchungen Zur Hellenistischen Kunst und Geschichte, Walter de Gruyter Berlin New York.
- Korkmaz – Gürman 2012 Korkmaz, E. – Gürman, B., “İzmir ili, Aliğa ilçesi, Bozköy Biçerova mevkii Kyme antik kenti doğusu Sur dışı yapıları ve Doğu Nekropolü”, 20. MÇKK, 25-29 Nisan 2011 Bodrum, Ankara, 71-96.
- Küçükgüney – Tunç Altun 2009 Küçükgüney, Z. – Tunç Altun, P., “İDÇ Liman Kurtarma Kazısı”, 17. MÇKK, 28 Nisan - 1 Mayıs 2008 Side, Ankara 2009, 53-74.
- Laumonier 1956 Laumonier, A, Les Figurines de Terres Cuite de Délos, Paris.
- Leyenaar-Plaiser Leyenaar-Plaiser, P. G., Les Terres Cuites Grecques et Romaines, Leiden.
- Linfert 1976 Linfert, A., Kunstzentren Hellenistischer Zeit. Studien an weiblichen Gewandfiguren. Wiesbaden.
- LGPN VA Corsten, T. (ed.), A Lexicon of Greek Personal Names. Volume VA: Coastal Asia Minor: Pontos to Ionia. Oxford.
- MÇKK Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu.
- Müller 1938 Müller, V., “A Chronology of Greek Sculpture 400 B.C. to 40 B.C.”, The Art Bulletin 20,4, 359-418.
- Özgan 1995 Özgan, R., Die griechischen und römischen Skulpturen aus Tralleis, Asia Minor Studien 15, 1995.
- Pfuhl 1905 Pfuhl, E., “Das Beiwerk auf den ostgriechischen Grabreliefs”, JdI 20, 47-96. 123-155.
- Pfuhl – Möbius 1977 Pfuhl, E. – Möbius, H., Die ostgriechischen Grabreliefs, Text und Tafelband I, 1977 Verlag von Zabern Mainz am Rhein.
- Principal 2006 Principal, J., “Late Hellenistic black-glosswares in the North eastern Iberian Peninsula production traditions and social practices”, Old Pottery in a New Century, Innovating Perspectives on Roman Pottery Studies, Catania.
- Romano 1994 Romano, I. Bald, “A Hellenistic Deposit from Corinth Evidence for Interim Period Activity (146-44 B. C.)”, Hesperia 63, 1, 57-104.
- Rous 2010 Rous, Isabelle Hasselin, “Les particularités techniques de la coroplathies myrmiote”, ed. Isabelle Hasselin Rous, Ludovic Laugier ve

- Luc Martinez, d'Izmir à Smyrne, Découverte d'une cité antique, Musée du Louvre Éditions, 104-117.
- SEG Supplementum Epigraphicum Graecum.
- Sieveking –Loeb 1916 Sieveking, J. – Loeb, J., Die Terrakotten der Sammlung Loeb, München
- Stähler 1966 Stähler, K. P., Das unklassische im Telephosfries. Die Friese des Pergamon altars im Rahmen der hellenistischen Plastik. Münster.
- Şahin 1992 Şahin, I., "Datça-Reşadiye atölyelerinde Hellenistik dönem Knidos İnce Seramik üretimi", (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- TAD Türk Arkeoloji Dergisi.
- Tarakçı Konak – Selçuk 2013 Tarakçı Konak, S. – Selçuk, T., "Batı Liman 1205 parsel kurtarma kazıları", 21. MÇKK, 01-05 Nisan 2012, Marmaris, 185-200.
- Tatas 2009 Tatas, A. E., Die figürlichen Grabstelen im römischen Thessaloniki, Ruprecht Karls Universität Heidelberg Philosophische Fakultät Zentrum für Altertumswissenschaften Institut für Klassische Archäologie, Heidelberg.
- Thompson-Dorothy 1952 Thompson, Dorothy Burr, "Three Centuries of Hellenistic Terracottas", Hesperia 21, 2., 244-262, Pl.87-91.
- Thompson 1934 Thompson, H. A., "Two Centuries of Hellenistic Pottery", Hesperia 3, 4., The American Excavations in the Athenian Agora Fifth Report, 311-478, Pl. III.
- TTK Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Turan 2006 Turan, D., Menekşe Çatağı Hellenistik Dönem Seramiği (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne.
- Ünlü – Özsaygı 2007 Ünlü, A. – Özsaygı, M., "İzmir ili, Aliğa İlçesi Gümrük Binası Sondaj Kazısı", 15. MÇKK, Ankara, 13-24.
- Wintermeyer 2004 Wintermeyer, U., Die hellenistische und früh kaiserzeitliche Gebrauchs Keramik in Didyma, Mainz am Rhein.
- Yavuz 2007 Yavuz, H., Hellenistik Dönem Tabakları ve Kâselerinin Kronolojik Gelişimi ve Sorunları, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Yaylalı 1976 Yaylalı, A., Der Fries des Artemisions von Magnesia am Maeander, Ist.Mitt. Beiheft 15, Wasmuth, Tübingen.
- Yaylalı 1979 Yaylalı, A., Hellenistik Devir İzmir Kökenli Figürlü Mezar Stelleri, Atatürk Üniversitesi Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Erzurum.

Fig. 1
Larissa steli, genel görünüm.

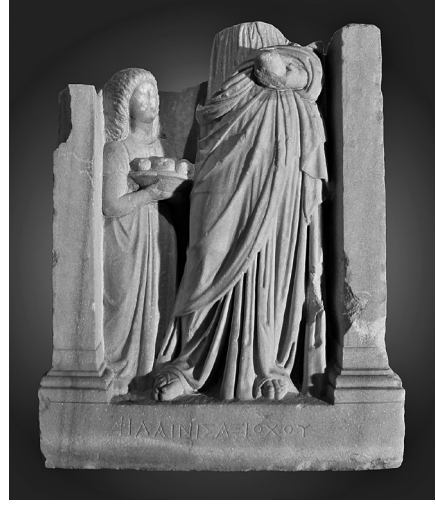

Fig. 2 Kyme steli, genel görünüm.

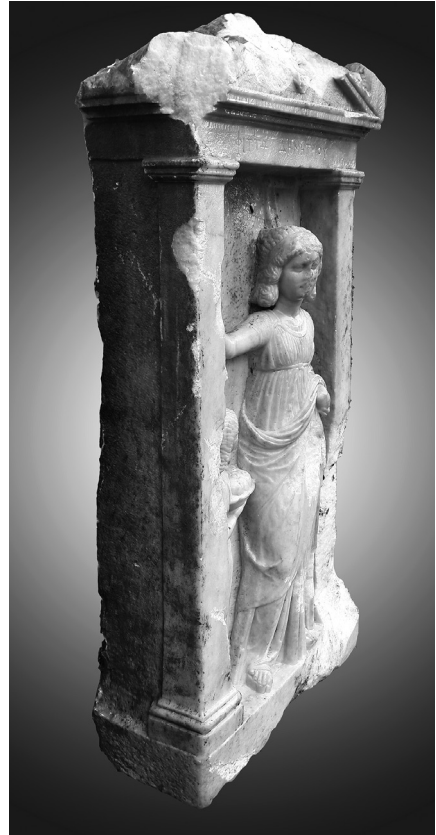

Fig. 3
Larissa steli,
yandan genel görünüm.

Fig. 4 Larissa steli, genç kız figürünün baş kısmı, detay.

Fig. 5 Kyme steli, yandan genel görünüm.

Fig. 6 Larissa steli, hizmetçi kız figürü, detay.

Fig. 7 Larissa steli, hizmetçi kız figürü, detay.

Fig. 8 Larissa steli, genç kız figürü, detay.

Fig. 9 Kyme steli, genç kız figürü, detay.

Fig. 10 Larissa steli, yazıt, detay.

Fig. 11 Kyme steli, yazıt, detay.

Fig. 12
Larissa steli, şapka,
detay.

Fig. 13
Larissa steli, kithara,
detay.